

במדבר פרק יא

בפרקנו אנו שומעים על תלונות של קבוצות שונות בעם ישראל, הקרויים בפרק: המתאוננים (פסוק א') והמתאווים (פסוק ד'). תיאור התלונות של בני ישראל משולב במשבר ובקושי של משה בהנהגת העם. תשובת ה' מהווה מענה לשני הדברים גם יחד: לתלונות בני ישראל ולקושי של משה. בתוך כך אנו לומדים על התנבאותם של אלדד ומידד ועל מעלתו של משה. הפרק יילמד בשלושה שיעורים

שאלות מכוונות למידה:

1. מה שורש התלונות של ישראל ?
2. מה הקשר בין תלונות בני ישראל לשינוי בהנהגה?
3. מה גרם למשבר האמון בין משה רבינו לבין העם דווקא כאן ?

2..... מבנה הפרק

4..... המתאוננים והמתאווים

8..... בקשת הבשר וההנהגה

12..... מינוי הזקנים והתנבאות אלדד ומידד

15..... הקשר רחב [רשות]

16..... הקשר אישי [רשות]

מבנה הפרק

הערה למורה: לפניך הצעה לחלוקת הפרק בדרך שמארגנת את הלמידה עבור המורה. הצעה זו הינה דוגמא. ניתן כמובן לחלק את הפרק בדרכים נוספות. (ראה נחמה לייבוץ בספרה עיונים בספר במדבר) חלוקה זו תואמת לחלוקת יחידת ההוראה באתר. שימו לב שבאמצעות הצבעים ניתן להבין במבנה את הצירוף של שני הסיפורים - התלונה על הבשר וסוגית המנהיגות.

<p>(א) ויהי העם כמתאננים רע באזני ה' וישמע ה' ויחר אפו ותבער במ אש ה' ותאכל בקצה המחנה: (ב) ויצעק העם אל משה ויתפלל משה אל ה' ותשקע האש: (ג) ויקרא שם המקום ההוא תבערה כי בערה במ אש ה':</p>	<p>סיפור המתאוננים</p>
<p>(ד) והאספסוף אשר בקרב התאוה תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכלנו בשר: (ה) וזכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים הנם את הקשאים ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים: (ו) ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו: (ז) והמן כזרע גד הוא ועינו כעין הבדלח: (ח) שטו העם ולקטו וטחנו ברחים או דכו במדכה ובשלו בפרור ועשו אתו עגות והיה טעמו כטעם לשד השמן: (ט) וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו:</p>	<p>תלונת המתאווים לבשר</p>
<p>(י) וישמע משה את העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע:</p>	<p>הכעס על תלונת הבשר</p>
<p>(יא) ויאמר משה אל ה' למה הרעת לעבדך ולמה לא מציתי חן בעיניך לשום את משה כל העם הזה עלי: (יב) האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האמן את הינק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו:</p>	<p>דברי משה לה' בנוגע למנהיגות ובנוגע לבשר</p>
<p>(יג) מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה:</p>	
<p>(יד) לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני: (טו) ואם ככה את עשה לי הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי:</p>	
<p>(טז) ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך: (יז) וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמת עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך:</p>	<p>תשובות ה' למשה בנוגע למנהיגות ובנוגע לבשר</p>

<p>(יח) וְאֵל הָעַם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לְמַחֵר וְאֶכְלֶתֶם בָּשָׂר כִּי בִכְיֹתֶם בְּאֶזְנֵי ה' לֵאמֹר מִי יֶאֱכַלְנוּ בָּשָׂר כִּי טוֹב לָנוּ בְּמִצְרַיִם וְנִתֵּן ה' לָכֶם בָּשָׂר וְאֶכְלֶתֶם: (יט) לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן וְלֹא יוֹמִים וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרֵה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם: (כ) עַד חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאִפְכֶם וְהָיָה לָכֶם לזָרָא יַעַן כִּי מֵאִסְתֶּם אֵת ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וְתִבְכוּ לִפְנֵי לֵאמֹר לְמָה זֶה יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם:</p>	
<p>(כא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שְׁשׁ מֵאוֹת אֵלֶּף רַגְלֵי הָעַם אֲשֶׁר אֲנִי בְּקִרְבוֹ וְאַתָּה אֹמֶרֶת בָּשָׂר אֵתְּן לָהֶם וְאָכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים: (כב) הֲצֹאן וּבָקֵר וְיִשְׁחַט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם אִם אֵת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֹאסֵף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם:</p>	<p>הספק שמעלה משה בנוגע לבשר</p>
<p>(כג) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִיד ה' תִּקְצֹר עִתָּה תִּרְאֶה הִיקַרְדָּ דְבָרֵי אִם לֹא:</p>	<p>תגובת ה'</p>
<p>(כד) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל הָעַם אֵת דְּבָרֵי ה' וַיֹּאסֵף שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעַם וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבֹת הָאֹהֶל: (כה) וַיֵּרֶד ה' בְּעָנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאצֵּל מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל שִׁבְעִים אִישׁ הַזִּקְנִים וַיְהִי כַּנּוֹחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסְפוּ: (כו) וַיִּשְׂאָרוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים בְּמַחְנֶה שֵׁם הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִיָּדָד וַתִּנַּח עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וְהֵמָּה בְּכַתְּבִים וְלֹא יֵצְאוּ הָאֹהֶלָה וַיִּתְנַבְּאוּ בְּמַחְנֶה: (כז) וַיֵּרֶץ הַנַּעַר וַיִּגַּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֶלְדָּד וּמִיָּדָד מִתְנַבְּאִים בְּמַחְנֶה: (כח) וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשֵּׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחֵרָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מֹשֶׁה כִּלְאִם: (כט) וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הֲמִקְנֵא אֵתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים כִּי יִתֵּן ה' אֵת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם: (ל) וַיֹּאסֵף מֹשֶׁה אֶל הַמַּחְנֶה הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל:</p>	<p>האצלת הרוח על שבעים הזקנים וסיפור אלדד ומידד</p>
<p>(לא) וְרוּחַ נֹסַע מֵאֵת ה' וַיִּגְזוּ שְׁלוֹמִים מִן הַיָּם וַיִּשָּׂשׂ עַל הַמַּחְנֶה כְּדָרְךָ יוֹם כֹּה וּכְדָרְךָ יוֹם כֹּה סְבִיבוֹת הַמַּחְנֶה וּכְאֻמַּתִּים עַל פְּנֵי הָאָרֶץ: (לב) וַיִּקַּם הָעַם כָּל הַיּוֹם הַהוּא וְכָל הַלַּיְלָה וְכָל יוֹם הַמַּחְתֵּר וַיֹּאסְפוּ אֵת הַשְּׁלוֹ הַמִּמְעִיט אֶסְף עֶשְׂרֵה חֲמֹרִים וַיִּשְׁטְחוּ לָהֶם שְׁטוּחַ סְבִיבוֹת הַמַּחְנֶה: (לג) הַבָּשָׂר עוֹרְדָנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם טָרַם יִכְרַת וְאִף ה' חָרָה בְּעַם וַיִּךְ ה' בְּעַם מַכָּה רַבָּה מְאֹד: (לד) וַיִּקְרָא אֵת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא קְבֵרוֹת הַתְּאוּהָ כִּי שֵׁם קְבֵרוֹ אֵת הָעַם הַמִּתְאוּיִם: (לה) מִקְבֵרוֹת הַתְּאוּהָ נֹסְעוּ הָעַם חֲצֵרוֹת וַיְהִיו בַּחֲצֵרוֹת:</p>	<p>עונש המתאוים לבשר</p>

המתאוננים והמתאווים

המתאוננים

א וַיְהִי הָעַם כְּמֵתֵּאֻנְנִים רַע בְּאָזְנֵי ה' וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקִצְצָהּ הַמַּחֲנֶה:

ב וַיִּצְעַק הָעַם אֶל מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ:

ג וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא תִּבְעָרָה כִּי בְעָרָה בָּם אֵשׁ ה':

מהי תלונת המתאוננים?

התלונה של העם אינה מפורשת, מה שמפורש הוא רק הכעס האלוקי, העונש הכבד ותפילת משה. לכן עולה השאלה: מהי התלונה, ומדוע היא מכעיסה את ה'?

רש"י [א]:

כמתאוננים - אין מתאוננים אלא לשון עלילה, מבקשים עלילה האידך לפרוש מאחרי המקום. וכן הוא אומר בשמשון "כי תואנה הוא מבקש" (שופטים יד, ד).

רע באזני ה' - תואנה שתהא **רעה באזניו**; מתכוונים שתבוא לאזניו ויקניט. אומרים: 'אוי לנו כמה לבטנו בדרך, זה שלשה ימים לא נחנו מעינוי הדרך'.

רש"י בעקבות המדרש מציע שהתלונה היא על קשיי הדרך בה הלכו בשלושת הימים, אולם תלונה זו מחפה על כוונתם האמתית – "לפרוש מאחרי המקום". הם חיפשו ניסוח שיצער את הקב"ה. הכעס הגדול של ה' מוסבר על רקע כוונת העומק שלהם לצַעַר את ה' ולפרוש מעבודתו. לעומתו הרמב"ן מסביר את הסיבה לתלונה בחששות אמיתיים של בני ישראל מפני המסע הצפוי להם בהמשך:

רמב"ן :

ויהי העם כמתאוננים - ...והנכון בעיני, כי כאשר נתרחקו מהר סיני שהיה קרוב לישוב ובאו בתוך המדבר הגדול והנורא במסע הראשון היו מצטערים בעצמם לאמר: 'מה נעשה, ואיך נחיה במדבר הזה, ומה נאכל ומה נשתה, ואיך נסבול העמל והענוי ומתי נצא ממנו', מלשון "מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו" (איכה ג, לט), שהוא לשון כואב ומצטער על עצמו.

רע באזני ה' - שהיה להם ללכת אחריו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל טובה אשר נתן להם, והם היו כאנוסים ומוכרחים.

לפי דברי רמב"ן הם חששו מפני העתיד. כעסו של ה' נבע מכך שבחששות שלהם הם שיקפו חוסר בטחון בה'.

הערות למורה:

כדאי לעסוק מידי פעם גם **בהשוואה פרשנית** מעמיקה יותר מן המקובל, דוגמא לכך יש בפרקנו.

1. אפשר להציג את ההשוואה **בטבלה** (אפשר לבחור מתוכה את הקריטריונים להשוואה):

רמב"ן	רש"י	
כאב וצער	מחפשים עלילה	באור המילה "כמתאוננים"
התלוננו על החשש מההליכה העתידית במדבר	התלוננו על שלושת ימי ההליכה שכבר עברו	תוכן התלונה
עתידי	עבר	כלפי איזה זמן התלוננו?
ביטוי הכאב והצער	תרוץ לפרוש מאחורי ה'	מגמת התלונה
חוסר בטחון בה' (וכפיות טובה)	הרצון לפרוש מעבודת השם	מהו החטא?

2. המחלוקת הזו יכולה לשמש כר פעולה מצוין **להבחנה בין פשט לדרש**. המאפיין היסודי של פירוש על דרך הפשט הוא השימוש בהקשר. מומלץ לשאול את התלמידים איזה פרוש קרוב יותר להקשר הפסוקים, ואיזה רחוק יותר. כך יוכלו להבחין שפירושו של רמב"ן עולה מפשטות הכתובים ואילו פירושו של רש"י הוא על דרך הדרש.
3. **שיטתיות פרשנית**. העיון בפירושיהם של רש"י ורמב"ן לאורך סיפורי התלונה בפרק י"א מעלה שהם שיטתיים בדרך הפרשנית שלהם – רש"י משתמש בדרך הדרש ומוצא גם בסיפור המתאווים סיפור המבטא את בקשתם של ישראל לפרוש מעבודת המקום, ואילו רמב"ן ממשיך להציג פירושים על דרך הפשט.

העמקה :

בדרך אחרת הולך האלשיך בפירושו :

אלשיך (א) : "...כן היתה עליהם אז למשא עבודת ה' ועמל התורה, וקצים בפרישות תאוות חומרים. על כן היו עושים מצות ה' בעצבון כמתאוננים, **קצים בעבודתו יתברך**. אך לא ערבו אל לבם להוציא מפיהם מלים. כי בושו מקונם יתברך וממשה רבם. והוא עוון פלילי, כמאמר הכתוב (דברים כח מז) תחת אשר לא עבדת וכי' בשמחה ובטוב לבב" :
שאלה למחשבה : מה היה החטא לדעת האלשיך ? ובמה שונה פירושו מפירושו הרמב"ן?

(א) **וּתְבַעַר בָּם אֵשׁ ה' וְתֹאכַל בְּקִצָּה הַמַּחֲנֶה:**

מהו קצה המחנה?

רש"י

בקצה המחנה - במוקצין שבהם לשפלות, אלו ערב רב. רבי שמעון בן מנסיא אומר בקצינים שבהם ובגדולים.

ניתן לשאול לאור פירוש רש"י: האם הגורמים הסוחפים את העם לתאוה הם המנהיגים או השוליים של החברה.

המתאווים

ד וְהֶאֱסַפְסַף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאוּוּ תְאוּוֹה וַיֵּשְׁבוּ וַיִּכְפוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֹאכְלֵנוּ בְּשָׂר׃ ה זְכַרְנוּ אֶת הַדָּגָה אֲשֶׁר נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חֲנָם אֶת הַקְּשָׁאִים וְאֶת הָאֲבֻטְחִים וְאֶת הַחֲצִיר וְאֶת הַבְּצָלִים וְאֶת הַשּׁוּמִים׃ ו וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יִבְשֶׁה אֵין כֹּל בְּלִתִּי אֵל הַמֶּן עֵינֵינוּ׃ ז וְהַמֶּן כְּזֶרַע גֶּד הוּא וְעֵינוּ כְּעֵין הַבְּדֹלַח׃ ח שָׂטוּ הָעַם וְלָקְטוּ וְטָחְנוּ בְּרַחֲמִים אוֹ דָּכוּ בַמַּדְכָּה וּבִשְׁלוּ בַפְּרוּר וְעָשׂוּ אֶתֹו עֲגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד הַשָּׁמּוֹן׃ ט וּבְרִדַת הַטַּל עַל הַמַּחְנָה לְיִלָּה יִרַד הַמֶּן עָלֵינוּ׃

מי המתלוננים? נשים לב לקשר בין האספסוף המתחיל ובין בני ישראל הנגררים אחריו:

ד וְהֶאֱסַפְסַף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאוּוּ תְאוּוֹה וַיֵּשְׁבוּ וַיִּכְפוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֹאכְלֵנוּ בְּשָׂר׃

הערה למורה: נשים לב למילים בפסוק ד': תאווה ובעקבותיה בכי, אלו אינן מילים המייצגות מצוקה, אלא פינוק (השוו למשל לשמות ט"ו פסוקים כ"ב – כ"ה, במרה).

רש"י ממשיך ומפרש את תלונת בני ישראל כתואנה ועלילה:

רש"י [ד]:

מי יאכלנו בשר - וכי לא היה להם בשר? והלא כבר נאמר (שמות יב, לח) וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו'. ואם תאמר אכלום, והלא בכניסתם לארץ נאמר (במדבר לב, א) ומקנה רב היה לבני ראובן וגו', אלא שמבקשים עלילה!

טענה שניה שיש לעם היא טענת ה'חינם'. בטענתם אומרים ישראל: "זכרנו את הדגה אשר נאכל בְּמִצְרַיִם חֲנָם....". נחלקו הפרשנים בהבנת המילה "חנם". הרי עם ישראל היו עבדים, האם יתכן שקבלו בחינם דגים?

הערה למורה: כדאי לשים להבדל העקרוני בין דרכו הפרשנית של רש"י - העקבי בתפיסת העם כמעוניין לפרוק עול- ובין פירושים כמו של רמב"ן או חיזקוני המחפשים אחרי רמזים בפסוקים למציאות אותה מתארים ישראל.

רש"י [ה]:

אשר נאכל במצרים חנם - אם תאמר שמצריים נותנים להם דגים חנם, והלא כבר נאמר (שמות ה, יח) ותבן לא ינתן לכם. אם תבן לא היו נותנין להם חנם, דגים היו נותנין להם חנם?! ומהו אומר חנם? חנם מן המצות.

חיזקוני [ה]:

זכרנו את הדגה - כשנילוס מתפשט כמנהגו ואחר כך חוזר למקומו הדגים נשארים בגומות בשיחין ונשותיהם שואבות מאותן השיחים והדגים נכנסים בכדיהם וכן ארז"ל- אשר נאכל במצרים חנם בלא טורח ובלא דמים.

מאמר מוסגר : מעלת המן

וְעַתָּה נִפְשָׁנוּ יִבְשָׁה אֵין כֹּל בְּלַתִּי אֶל הַמֶּן עֵינֵינוּ: זְוֵהֶמֶן כְּזָרַע גֹּד הוּא וְעֵינוּ כְּעֵין הַבְּדֹלַח: ח שְׂטוּ
הָעַם וְלִקְטוּ וְטָחְנוּ בְּרַחֲמִים אוֹ דָכוּ בְּמִדְכָה וּבְשָׁלוֹ בְּפָרוּר וְעָשׂוּ אֶתֹ עֲגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד
הַשָּׁמֶן: ט וּבְרִדָת הַטַּל עַל הַמַּחְנָה לִילָה יֵרֵד הַמֶּן עָלָיו:

בין פסוק ו' המכיל תלונה על המן ובין פסוקים ז-ט המשבחים את המן ואת מעלותיו ישנו פער גדול,
כיצד ניתן ליישבו?

רש"י [ז]

והמן כזרע גד - מי שאמר זה לא אמר זה, ישראל אומרים: בלתי אל המן עינינו, והקב"ה הכתיב
בתורה: והמן כזרע גד וגו', כלומר, ראו באי עולם על מה מתלוננים בני, והמן כך וכך הוא חשוב:.
הערה למורה: חשוב בשלב זה לסכם מיהם המתלוננים, מהן התלונות ומהי ההצדקה להן, לפני
שעוברים הלאה.

בקשת הבשר וההנהגה

סיפור התלונה של בני ישראל משולב בסיפור משבר ובקושי של משה. תשובת ה' מהווה מענה לשני הדברים גם יחד.

הערה למורה: כדאי להמחיש את הדברים דרך צביעת הפסוקים, מומלץ להעזר בחלוקת הפרק. התלמידים יכולים לסמן בעצמם את שני הסיפורים המשולבים, ולעמוד על המבנה המיוחד של הפרק.

בלימודנו ננסה להבין את הסיבות לתלונת משה, מדוע דווקא כאן משה אינו יכול לשאת את העם וכיצד תגובת ה' נותנת מענה לעם ולמשה:

תלונת העם ובקשות משה מה'

דברי משה מתחלקים למספר חלקים:

טענתו העקרונית

י וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפָּחָתוֹ אִישׁ לְפָתַח אֹהֶלוֹ וַיַּחַר אָף ה' מְאֹד וּבְעֵינָיו מִשֶּׁה רָע: יא
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' לְמָה הֲרַעַתָּ לְעַבְדְּךָ וּלְמָה לֹא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְשׂוֹם אֶת מִשָּׂא כָּל הָעָם הַזֶּה עָלַי:
יב הֲאֵנֹכִי הֲרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה אִם אֲנֹכִי יִלְדָתִיהוּ כִּי תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְּחִיקְךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאָמִן
אֶת הַיֶּנֶק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם:

טענתו אודות הבשר

יג מֵאִיִן לִי בָשָׂר לָתֵת לְכָל הָעָם הַזֶּה כִּי יִבְכּוּ עָלַי לֵאמֹר תִּנְהַלְנוּ בָּשָׂר וְנֹאכְלָה:

טענתו בנוגע להנהגה

יד לֹא אוֹכַל אֲנֹכִי לְבַדִּי לְשִׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד מְמֹנִי:

חזרה לטענתו העקרונית

טו וְאִם כִּכָּה אֶת עֲשֵׂה לִי הֲרֹגֵנִי נָא הַרְגֵם אִם מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאֵל אֲרֹאֶה בְּרַעַתִּי:

על מה מצר משה?

שימו לב כי הפירושים הבאים מתייחסים לטענות השונות שמעלה משה. יש לייחס כל פירוש לטענה ספיציפית.

הערה למורה: אפשר לחלק את טענות משה גם בדרך שונה - טענה הנוגעת למנהיגות (הכוללת גם את פסוקים יא-יב) וטענה הנוגעת לבשר

לדעת ספורנו דברי משה כאן הם המשך לדבריו עוד בטרם היה למנהיגו של עם ישראל:

ספורנו [יא]

למה הרעות לעבדך- לשלחני בעל כרחי להוציא העם הזה ממצרים.
 ולמה לא מצאתי חן בעיניך- כשאמרתי: 'שלח נא ביד תשלחי' (שמות ד, ג),
 לשום את משא כל העם הזה עלי- וזה עשית כדי לשים את משא כולם עלי כאילו לא היה לך מנהיג
 זולתי לפחות לשתפו עמי שיהיה טוב להם.

במה יסייעו הזקנים למשה? (התלמידים צריכים לדעת אחד מן הפירושים המופיעים להלן):

רמב"ן [יד]:

וטעם לא אוכל אנכי לבדי - לא שיעזרוהו הזקנים לתת להם בשר, כי מאין להם. ועוד, אפילו בהיות
 להם פרנסים רבים לא יתלוננו רק על משה רבינו שהוציאם ממצרים, כמנהגם לאמר לו "למה
 העליתנו ממצרים", והוא שיתן להם בתפלתו כל משאלותם ותאותם יביא להם. אבל חשב משה, כי
 בהיות להם מנהיגים רבים ישכחו חמתם וידברו על לבם בעת תלונתם. ואפשר כי כאשר התנבאו
 הזקנים שנאצל עליהם מן הרוח וידעו העם כי נאמנים הם לנביאים, לא יתאספו כלם על משה,
 וישאלו תאותם גם מהם.

ספורנו [יז]:

ונשאו אתך- אחר שיהיו מוחזקים גם הם לנביאים יבטחו העם בהנהגתך בראותם הזקנים עמך
 ומסכימים במעשיך.

ה' נענה לבקשת משה

תשובת ה' מהווה מענה לשתי הטענות העולות מדברי משה, עניין הבשר וההנהגה.
 תשובתו של ה' לטענת משה אודות ההנהגה:

טז ויאמר ה' אל משה אספה לי שבועים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו
 ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמו: יז וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתני מן הרוח אשר
 עליך ושמתני עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך:

תשובת ה' לטענת העם אודות הבשר:

יח ואל העם תאמר התקדשו למחר ואכלתם בשר כי בכיתם באזני ה' לאמר מי יאכלנו בשר כי טוב
 לנו במצרים ונתן ה' לכם בשר ואכלתם: יט לא יום אחד תאכלו ו לא יומים ולא חמשה ימים ולא
 עשרה ימים ולא עשרים יום: כ עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא יען כי מאסתם
 את ה' אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו ממצרים:

העמקה:

מיהם הנבחרים: 'אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטרי'

רש"י מדייק במילות הפסוק:

רש"י [טז]:

אשר ידעת כי הם וגו' - אותם שאתה מכיר שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם, שנאמר (שמות ה, יד) 'ויכו שוטרי בני ישראל', עתה יתמנו בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן:

הערה למורה: נשים לב לשכר שמקבלים השוטרים על צערם, "עתה יתמנו בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן" – וכל העוסקים בצרכי ציבור באמונה הקב"ה משלם שכרם...

מה פירושה של ההאצלה, האם נבואתם של הזקנים גרעה מדרגת משה רבנו?

רש"י [יז]:

ושמתי עליהם - למה משה דומה באותה שעה לנר שמונח על גבי מנורה והכל מדליקין ממנו ואין אורו חסר כלום.

הערה למורה: הזדמנות לעסוק במשל ובנמשל בדברי רש"י

וחזרה לתשובת ה' לתלונת העם:

(כ) עַד חֲדָשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאֶפְכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא יַעַן כִּי מֵאִסְתֶּם אֵת ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וְתִבְכוּ לְפָנָיו לְאֹמֶר לְמָה זֶה יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם:

מידה כנגד מידה – מאסו את ה' – ימאסו בבשר שכל כך התאוו לו.

מדוע דווקא במקרה זה התגובה לתלונה כה חריפה?

רשב"ם:

למה זה יצאנו ממצרים - שאמרתם 'זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים', ולפי שאתם כפויי טובה תלקו. ואילו הייתם מתאווים בשר ולא נתרעמתם על יציאת מצרים, לא הייתם לוקים כל כך, כמו בשאר תלונות שיש מהם שלא לקו.

תמיחת משה:

(כא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלֵי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ וְאַתָּה אֹמְרַת בְּשֵׂר אֶתְּנֶן לָהֶם וְאֶכְלוּ

חֲדָשׁ יָמִים: (כב) הֲצֹאן וּבָקֵר יִשְׁחַט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם אִם אֵת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם: פ

(כג) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִיָּד ה' תִּקְצֹר עֵתָה תִּרְאֶה הַיִּקְרָךְ דְּבָרֵי אִם לֹא:

תגובת משה לדברי ה' מעוררת קושי:

וכי משה לא יודע שיכולת ה' אינה מוגבלת?

מה תמיחתו בפס' כב? ומה החידוש בתשובת ה'?

אנו מציעים ללמד את פירוש ספורנו, אולם מורה יכול לבחור ללמד פירוש אחר.

ספורנו [כב]:

הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם. איך יספיק זה להסיר תלונותם מאחר שאינם שואלים בשר אלא כדי לנסות כאמרו וינסו אל בלבבם (שם שם יח) הלא אין ספק שכמו שנסו בזה ינסו במאכלים זולת זה לאין תכלית ואתה לא תסיר את בחירתם כאמרם ז"ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג ב):

הערה למורה: פירושו של רש"י מורכב ועל כן בחרנו להביאו כאחת האפשרויות לבחירת המורה ולא כפירוש הכרחי. בכתות חזקות מומלץ ללמד את רש"י ויש להקדיש זמן להבין את שתי הדעות שמביא.

רש"י [כב]

הצאן ובקר ישחט - זה אחד מארבעה דברים שהיה רבי עקיבא דורש ואין רבי שמעון דורש כמותו. **רבי עקיבא** אומר שש מאות אלף רגלי, ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים, הצאן ובקר וגו', הכל כמשמעו, מי יספיק להם, כענין שנאמר (ויקרא כה, כו) ומצא כדי גאולתו. ואיזו קשה, זו או (במדבר כ, י) שמעו נא המורים, אלא לפי שלא אמר ברבים חיסך לו הכתוב ולא נפרע ממנו, וזו של מריבה היתה בגלוי, לפיכך לא חיסך לו הכתוב.

רבי שמעון אומר חס ושלוש לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך, מי שכתוב בו (במדבר יב, ז) בכל ביתי נאמן הוא, יאמר אין המקום מספיק לנו, אלא כך אמר שש מאות אלף רגלי וגו' ואתה אמרת בשר אתן לחדש ימים, ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו, הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו, ותהא אכילה זו מספקת עד עולם, וכי שבחך הוא זה, אומרים לו לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך. השיבו הקדוש ברוך הוא ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי, הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם, יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפנייהם אפילו שעה אחת:

תגובת ה' למשה

אם נלך בעקבות ספורנו או רש"י (בדעת רבי שמעון) משה שואל האם יש טעם לתת להם בשר, ולא האם ה' יכול לתת להם בשר. ועל כך משיב ה' את דבריו (מורה יכול לבחור את פרשנות דברי ה' מבין הפרשנויות המובאות או בפרשנות אחרת):

הַיָּד ה' תִּקְצָר עֵתָהּ תִּרְאֶה הַיִּקְרָךְ דְּבָרֵי אִם לֹא:

ספורנו [כג]

עתה תראה היקרך דברי. תראה שיקרה זה שיאכלו מן הבשר בהמשכם אחר התענוג עד שיצא מאפס וימאסו בו מבלי שאסיר בחירתם כלל כי אמנם יוכלו לשוב בתשובה מאהבה ומיראה אם ירצו.

רש"י [סוף פירושו על פסוק כב]

השיבו הקדוש ברוך הוא ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי; הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם! יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפנייהם אפילו שעה אחת.

מינוי הזקנים והתנבאות אלדד ומידד

התנבאות אלדד ומידד

כד וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל הָעָם אֶת דְּבָרֵי ה' וַיֹּאסֹף שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבֹת הָאֹהֶל:
 כה וַיֵּרֶד ה' בְּעָנָן וַיְדַבֵּר אֲלֵיו וַיֹּאצֵּל מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל שִׁבְעִים אִישׁ הַזִּקְנִים וַיְהִי כְּנֹחַ עֲלֵיהֶם
 הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסֵפוּ: כו וַיִּשְׁאֲרוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים בְּמַחְנֶה שֵׁם הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִידָד וַתִּנַּח
 עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וְהֵמָּה בְּפִתְּבַיִם וְלֹא יָצְאוּ הָאֹהֶלָה וַיִּתְנַבְּאוּ בְּמַחְנֶה: כז וַיִּרְץ הַנָּעַר וַיִּגֵּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר
 אֶלְדָּד וּמִידָד מִתְנַבְּאִים בְּמַחְנֶה: כח וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשֵּׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחֵרָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מֹשֶׁה כָּלֵאִם:
 כט וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הֲמִקְנָא אֶתְּהָ לִּי וּמִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים כִּי יִתֵּן ה' אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם:

העמקה:

מורה המעוניין להעמיק בסוגית בחירת הזקנים – מומלץ להביא את רש"י על פסוק כ"ו ד"ה 'והמה בכתובים'

(כו) וישארו שני אנשים - מאותן שנבחרו. אמרו אין אנו כדאין לגדולה זו:

והמה בכתבים - במבוררים שבהם לסנהדרין, ונכתבו כולם נקובים בשמות, ועיי' גורל, לפי שהחשבון עולה לייב שבטים, ששה ששה לכל שבט ושבת חוץ משני שבטים שאין מגיע אליהם אלא חמשה חמשה. אמר משה, אין שבט שומע לי לפחות משבטו זקן אחד. מה עשה, נטל שבעים ושנים פתקין וכתב על שבעים זקן, ועל שנים חלק וברר מכל שבט ושבת ששה, והיו שבעים ושנים. אמר להם טלו פתקיכם מתוך קלפי, מי שעלה בידו זקן, נתקדש, ומי שעלה בידו חלק אמר לו המקום לא חפץ בך:

לאחר מינוי הזקנים והאצלת רוחו של משה עליהם

ויתנבאו ולא יספו: ספרי: לא המשיכו; אונקלוס: ולא פסקו.

מסופר על שני אנשים שלא יצאו אל אוהל מועד, למרות שהיו מבין הנבחרים והתנבאו בתוך המחנה

רשב"ם [כו]

בכתובים - שנכתבו לצאת אל האהל ולא יצאו מתוך ענוה כמפורש בסנהדרין:

יהושע משרתו הנאמן של משה פונה אל משה:

[כח] ויאמר אדני משה כלום

שתי שאלות עולות מדברי יהושע:

א. מה פירוש כלום?

ב. מדוע יש לכלוא אותם?

העמקה

הערה למורה: נבואת אלדד ומידד לא התפרשה בכתובים, ואולם בגמרא מופיעות שלוש עמדות ביחס לדברי הנבואה שלהם וכדאי לעיין במקום על מנת להבין את המשמעות של שלושת הנבואות.

אין צורך להביא את הגמרא בפני התלמידים או להציג את העמדות השונות המופיעות בה, אך יש להכיר אותן על מנת ללמד את הפרשנות לפרשתנו:

העמקה:

סנהדרין דף יז עמוד א: ומה נבואה נתנבאו? אמרו: משה מת, יהושע מכניס את ישראל לארץ. אבא חנין אומר משום רבי אליעזר: על עסקי שליו הן מתנבאים, עלי שליו, עלי שליו! רב נחמן אמר: על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאין.

נציע מספר פירושים, המובאים ברש"י ורמב"ן.

רש"י [כח]

כלאם - הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם. **דבר אחר** תנס אל בית הכלא, **לפי שהיו מתנבאים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ.**

רמב"ן [כח]

... מדברי רבותינו נראה, כי היה המנהג בישראל שלא יתנבא אדם בעתידות במקום נביא גדול ממנו, אבל הולכים אחריו כתלמידיו והם בני הנביאים.

תגובת משה:

מעלתו של משה וענוותנותו עולים מתשובתו ליהושע. יהושע חרד למעמדו של משה מן הסיבות שהעלו הפרשנים ואולם משה רואה לנגד עיניו את עם ישראל וטובתו:

כט ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן כל עם ה' נביאים כי יתן ה' את רוחו עליהם:

העמקה:

על פי הספורנו, יהושע חושש שהם מתנבאים בכוח ישיר מאת ה' ולא בדרך האצלה ממשה ועל כן עונה משה ליהושע – מי יתן כל עם ה' נביאים ישירות מה'.

ספורנו [כח-כט]:

אדוני משה כלאם - שחשב שלא יצאו האהלה להראות שיתנבאו בלתי אצילות ממשה רבינו.

כי יתן ה' את רוחו עליהם - בלתי אצילות מאתי:

לאחר שראינו את הקושי של משה בהנהגת העם ראוי עוד יותר להעמיק בתגובתו שאין בה רצון לשררה ושלטון אלא רצון בקרבה בין ה' ועם ישראל כמו שמפרש ראב"ע:

ראב"ע [כט]:

ומלת מי יתן - כשואל חפץ בדבר, כאומר: מי יתן לי זאת השאלה והחפץ:

וסיומה של הפרשה:

לא ארוח נסע מאת ה' ויגזו שלמים מן הים ויטש על המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה וכאמתם על פני הארץ: לב ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת ויאספו את השלל הממעיט אסף עשרה חמרים וישטחו להם שטוח סביבות המחנה: לג הבשר עודנו בין שניהם טרם יפרת ואף ה' חרה בעם ויך ה' בעם מכה רבה מאד: לד ויקרא את שם המקום ההוא קברות התאוה כי שם קברו את העם המתאווים: לה מקברות התאוה נסעו העם חצרות ויהיו בחצרות: פ

יש להסביר את המתרחש בסיום הפרשה- את התאוותנות המתוארת ואת חרון אף ה' בישראל. הפרשה מסתיימת בתוצאות כל אחד מן המענים: בעקבות מינוי הזקנים - אנו חוזרים להיווכח במעלתו המנהיגותית של משה: 'מי יתן כל עם ה' נביאים'. ובעקבות מתן הבשר - אנו רואים את תוצאות תאוותם של ישראל - 'ויך ה' בעם מכה רבה מאד'

הקשר רחב [רשות]

קישור לעיון של הרב אלחנן סמט לפרשה זו :

<http://www.daat.ac.il/daat/tanach/samet/bm3-2.htm>

הקשר אישי [רשות]

תלונות

מה גורם לנו להתלונן?

אילו מניעים גלויים לתלונה ואילו מניעים סמויים, וכיצד להבדיל ביניהם.

האם יש מקום לתלונה כאשר יש קושי? האם התלונה תורמת או מקדמת? אילו חלופות ניתן למצוא

בשעה שאנו מרגישים שיש לנו תלונה?

האם יש דרך להתלונן בצורה נכונה יותר מדרך אחרת? כיצד מגיעים לכך?